

Моштак О.В.,

викладач кафедри іноземних мов

Варіативність та інваріантність пейоративів

з лінгвостилістичної точки зору

У статті розкриваються принципи функціонування пейоративної лексики, зумовлені екстралінгвістичними чинниками, кореляцією лексичного рівня з контекстуальним, а також етноспецифічною концептуалізацією дійсності, що є результатом використання варіантних емоційно-експресивних засобів мови із суб'єктивно-оцінним навантаженням.

Ключові слова: пейоративна лексика, суб'єктивна оцінка, екстралінгвістичні чинники, концептуалізація дійсності, культура, нація, національно-мовна картина світу.

Мовленнєвий механізм формування необхідної оцінки виражається імпліцитним семантичним навантаженням нейтральних номінацій та експліцитно, тобто словесним оточенням.

За роки перебудови, метою яких була демократизація суспільства, скасування цензури, зняття суворих стильових норм, розпочалася лібералізація засобів масової інформації, посилилися надходження зниженої лексики у мову преси. Як зазначає О. Тараненко, подібні зміни були викликані прагненням значної частини як суспільства, так і засобів масової інформації до більшої простоти свого мовлення [3, с. 35].

Трапляється, що різні сучасні друковані видання вживають одні і ті ж за значенням слова в абсолютно протилежних за стилістичним забарвленням контекстах. Для прикладу, слова “демократ” і “комуніст”, які раніше входили в одне концептуальне поле, на сьогодні складають антонімічну пару, область семантичного розмежування яких визначається прихильністю певних позицій того чи іншого видання. Стилiстичне забарвлення даних номінативних одиниць виражається експліцитно (оцінка визначається із контексту і може

бути як позитивна, так і негативна) і не пов'язане з семантикою даних понять: “Демократ – 1. Прихильник демократії. 2. Член демократичної партії” [2, с. 238], “Комуніст – член комуністичної партії” [2, с. 254]. Формування заданої оцінки за допомогою контексту у нейтральних словах активно використовується засобами масової інформації. Пейоративне значення нейтрального слова розвивається внаслідок формування у нього заданої конотації, зберігаючи при цьому нейтральну сему.

Саме за допомогою стилістичного прийому створення необхідної конотації засоби масової інформації впливають на мовну свідомість людства. Часте вживання слова в стилістично забарвлених контекстах сприяє виробленню в свідомості носіїв літературної мови нових стилістичних характеристик даного слова, оскільки слова здатні вбирати в себе із цих контекстів інформацію про ті чи інші екстралінгвістичні обставини, не пов'язані з ознаками самого позначуваного словом предмета.

Власне така експліцитна оцінка дозволяє журналістам уміло маніпулювати суспільною думкою.

Пріоритетом у функціонуванні пейоративної лексики насамперед слід вважати те, що її аналіз дозволяє виявити ціннісні орієнтири певного соціуму, специфіку менталітету носіїв конкретної національно-мовної картини світу. Залежно від особливостей менталітету суспільства кожне поняття має свою форму вираження у конкретній мові, а також еквівалентні слова в інших мовах, які обумовлені характерними соціолінгвістичними конотаціями. Проте не завжди можна знайти відповідний еквівалент для вираження того чи іншого поняття, що найчастіше пояснюється власне відсутністю самого поняття. Таку лексику можна назвати безеквівалентною, інваріантною, тобто поняття чи предмети, які вона позначає, є унікальними і притаманні тільки певному соціуму і, відповідно, мові. Наприклад, в українській мові є ряд лексичних одиниць, які позначають звичайні найменування людей, і, крім свого номінативного значення, сьогодні несуть пейоративне забарвлення у зв'язку з певними історичними передумовами,

починаючи від доби козацьких воєн і аж до сьогодення часу. Українська етнокультура зазнала у свій час страшної руйнації: нівелювалися споконвічні чесноти свободи, честі, гідності, сумління тощо. Проте дух самостійності, незалежності, демократизму був і залишається невмирущим в Україні, хоча й довголітня неволя залишила свій важкий карб на долі українців. Тому й маємо сьогодні певну низку пейоративів, які відбивають так звані пережитки минулого, зокрема: *лях, турок, москаль, німець* тощо. Це не могло не вплинути на мовні форми, адже етноспецифіка кожної мовної картини світу перш за все зумовлюється світосприймальними настановами, тобто такими психологічними чинниками, що зумовлюють те, як ми світ сприймаємо і те, яким ми його сприймаємо.

Світосприйняття українського населення, з психологічної точки зору, вирізняється емоційно-почуттєвим характером. О. Кульчицький пропонує “генетичне пояснення” української психіки з відповідними світосприймальними настановами. Передусім він визначає чинники, що вплинули на формування української душі, обумовили певні “конфігурації” психічних властивостей українця, зокрема: расовий, географічний, історичний, соціологічний, культуроморфічний та психічний. Важливою є акцентуація уваги на тому, що психіку, сформовану під впливом відповідних чинників, слід розглядати не лише динамічно, але й статично, тобто не тільки в генетичному контексті становлення української душі, але водночас як вияв “сталості” ментальності в історичній, соціокультурній життєдіяльності українців, той вияв, що практично розв’язує кожного разу “проблему вибору” наступного буття [5, с. 51]. Емоційно-почуттєвий характер української душі спричинений певною своєрідністю світосприйняття. В. Липинський та Д. Чижевський вважали, що в житті українців емоції відіграють таку важливу роль, що часто навіть переважають над інтелектом та волею [1, с. 36].

Британське та американське населення, на відміну від України та Росії, проявляють так звану бережливість як до слів, так і до емоцій, вони неприязно ставляться до будь-якого прояву своїх почуттів. Америка

успадкувала від Британії те, що можна назвати “культурою компромісу” і що є однією з важливих історичних традицій. Здатність до компромісу була продемонстрована ще на самому початку існування американської держави: засновники, проголосивши свободу невід’ємним правом кожної особистості, погодились, однак, визнати і узаконити рабство у південних штатах заради збереження єдності країни.

Функціонування пейоративної лексики вважається результатом виділення елементів мовлення, що відображається на здатності мови певним чином впливати на особистість читача шляхом використання варіантних емоційно-експресивних засобів мови із суб’єктивно-оцінним навантаженням. Письменник нерідко використовує взаємодію експресивно-оцінної лексики і тексту, щоб дати різку негативну характеристику персонажа або будь-якого явища дійсності.

Список використаних джерел:

1. Онацький Є. Українська емоційність / Є. Онацький // Українська душа. – К.: Фенікс, 1992. – С. 36-48.
2. Словник української мови. [В 10-ти т. Ред. кол.: акад. АН УРСР І.К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка. – Т. 2, 1971; Т. 4, 1973.
3. Тараненко О.О. Колоквіалізація, субстантивація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х р.р.) // Мовознавство. – 2002. – №4–5. – С. 34–39.
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учеб. пособие для студ., аспирантов и соискателей по спец. “Лингвистика и межкультурная коммуникация” / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2000. – 624 с.
5. Українська душа / Відпов. ред. Вікторія Храмова. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.

Summary

The article envisages the main principles of the pejorative vocabulary, functioning of which is determined by the extralinguistic factors, the correlation between the lexical contextual levels, and ethnical specific conceptualization of reality, that is the result of using of variant emotional and expressive linguistic means with the subjective and evaluation meaning.

Key words: pejorative vocabulary, subjective evaluation, extralinguistic factors, conceptualization of reality, culture, nation, national-linguistic model of the world.

Моштак Ольга Вікентіївна, викладач кафедри іноземних мов Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка